

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning,
folkloristik och kulturhistoria

2023

Årgång 146

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur
i samarbete med Institutet för språk och folkminnen och
Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar vid Lunds universitet

SWEDISH DIALECTS AND FOLK TRADITIONS

Journal of dialectology, sociolinguistics,
folklore research and cultural history

Founded in 1878 by J. A. Lundell

Published by

THE ROYAL GUSTAVUS ADOLPHUS ACADEMY FOR SWEDISH FOLK CULTURE,
UPPSALA

in collaboration with

THE INSTITUTE FOR LANGUAGE AND FOLKLORE and THE FOLKLIFE ARCHIVES
WITH THE SCANIA MUSIC COLLECTIONS AT LUND UNIVERSITY

Principal editor:

MATHIAS STRANDBERG

Editors:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL and LENA WENNER

Editorial board:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzsch*

2023

Volume 146

Distributed by Eddy.se

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik
och kulturhistoria

Grundad 1878 av J. A. Lundell

Utgiven av

KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN FÖR SVENSK FOLKKULTUR, UPPSALA

i samarbete med

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN OCH FOLKLIVSARKIVET MED
SKÅNES MUSIKSAMLINGAR VID LUNDS UNIVERSITET

Huvudredaktör:

MATHIAS STRANDBERG

Redaktörer:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL och LENA WENNER

Redaktionsråd:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzsch*

2023

Årgång 146

Distribueras av Eddy.se

Årgång 146. H. 349 från början

Samtliga forskningsartiklar som publiceras i tidskriften har genomgått anonymiserad kollegial granskning av minst två granskare. – All research articles published in this journal have undergone double-blind peer review by at least two referees.

I citat efter äldre källor kan stötande språkbruk förekomma. – Quotations from older sources may contain offensive language.

© Författarna

Sättning och omslag: Mathias Strandberg

Distribution av den tryckta upplagan:

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby. Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

Tidskriftens webbplats: <https://publicera.kb.se/svlm/>

Tidskriftens e-postadress: svlm@gustavadolfsakademien.se

ISSN: 0347-1837 (Print)

ISSN: 2004-9242 (Online)

Innehåll

HANS-OLAV ENGER, Verdifullt om verbkongruens. Anmeldelse av Adam Horn af Åminnes doktoravhandling	7
BLANKA HENRIKSSON, »Man är liksom alltid mittemellan på något sätt». Gränsöverskridningar i ett intervjumaterial om migration från Finland till Sverige	23
BENGT AF KLINTBERG, Högtidsstunder i Ulvaboda. Om Ivar Andersson och hans berättarkonst	47
ISAK LIDSTRÖM, Baseboll för anarkister. Om brännbollens etablering i Sverige vid sekelskiftet 1900	73
SARAH WIKNER, SAARA HAAPAMÄKI och VIVECA RABB, Variation mellan kort- och långstavighet i finlandssvenskt talspråk	93
LARS-ERIK EDLUND, ERIK MAGNUSSON PETZELL, CAROLINE SANDSTRÖM, MATHIAS STRANDBERG och LENA WENNER, Litteraturkrönika 2023	121

Meddelanden och aktstycken

OLLE KEJONEN, Tre samiska lånord i meänkieli	137
CAROLINE SANDSTRÖM, Meddelande angående <i>Ordbok över Finlands svenska folkmål</i>	143
Per Larssons »Öfversikt af Färsmålen». Utgiven och kommenterad av Mathias Strandberg.	144

Minnesord

Gösta Arvastson 1943–2023. Minnesord av Anders Gustavsson	159
Nils-Arvid Bringéus 1926–2023. Minnesord av Birgitta Svensson.	165
Gunnar Nyström 1939–2021. Minnesord av Yair Sapir	169

Litteratur

Katarina Ek-Nilsson et al., <i>Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid</i> . Rec. av Eva Helen Ulvros	173
Terry Gunnel (red.), <i>Grimm ripples: The Legacy of the Grimms' Deutsche Sagen in Northern Europe</i> . Rec. av Alf Arvidsson	179

Litteraturkrönika 2023

Av Lars-Erik Edlund, Erik Magnusson Petzell, Caroline Sandström, Mathias Strandberg och Lena Wenner

Vi börjar vår krönika i år med en dagboksutgåva av stort dialektologiskt och etnologiskt intresse. *Kågeträskdagboken* tillkom mellan 1891 och 1901 på Anten-Ors gård i norra Västerbotten. Den är skriven av de två systrarna Greta Dahlqvist (1859–1947) och Lovisa Dahlqvist (1862–1938), och hör till gruppen bondedagböcker. I dessa möter man beskrivningar av det dagliga livet på gården, med husfolkets utomhusarbete under vår, sommar och höst, och kvinnornas inomhusarbete under vinterhalvåret med vävning, stickning och andra aktiviteter. Mycket berättas också om det sociala livet med uppgifter om s.k. nattfrierier, giftermål, födslar och död. Det är kollektivet snarare än individerna som träder i förgrunden i texterna.

Lars-Erik Edlund, professor emeritus i nordiska språk, Institutionen för språkstudier, Umeå universitet. – Professor Emeritus of Scandinavian Languages, Umeå University. lars-erik.edlund@umu.se

Erik Magnusson Petzell, docent i nordiska språk, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. – Docent of Scandinavian Languages, Research Archivist, Institute for Language and Folklore, Gothenburg. erik.petzell@isof.se

Caroline Sandström, fil. dr i nordiska språk, huvudredaktör för Ordbok över Finlands svenska folkmål, Institutet för de inhemska språken. – PhD in Scandinavian Languages, Principal Editor, Institute for the Languages of Finland. caroline.sandstrom@sprakinstitutet.fi

Mathias Strandberg, fil. dr i nordiska språk, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. – PhD in Scandinavian Languages, Research Archivist, Institute for Language and Folklore, Gothenburg. mathias.strandberg@isof.se

Lena Wenner, fil. dr i nordiska språk, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. – PhD in Scandinavian Languages, Research Archivist, Institute for Language and Folklore, Gothenburg. lena.wenner@isof.se

Edlund, Lars-Erik, Erik Magnusson Petzell, Caroline Sandström, Mathias Strandberg & Lena Wenner, 2024: Litteraturkrönika 2023. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2023 (146), s. 121–136. – Edlund, Lars-Erik et al., 2024: Literature review 2023. In: *Swedish Dialects and Folk Traditions* 2023 (146), p. 121–136. – DOI: <https://doi.org/10.69824/svlm.146.25717>

Denna artikel publiceras under villkoren i Creative Commons-licensen CC BY 4.0, som tillåter användning, spridning och reproduktion i vilket medium som helst, förutsatt att originalverket är korrekt citerat. – This article is published under the conditions given in the Creative Commons license CC BY 4.0, which allow use, distribution and reproduction in any medium, provided that the original work is cited correctly.

Litteraturöversikt. Redaktionellt material. Denna artikel har ej genomgått sakkunniggranskning. – Literature review. Editorial material. This article has not undergone peer review.

© 2024 författarna. – © 2024 the authors.

I en volym utgiven 2022 och redigerad av Ann-Catrine Edlund, Lars-Erik Edlund och Ulf Lundström återfinns dagboken med tolkning och löpande textkommentarer; denna volym ska följas av en inledande del som ger en fördjupad presentation av det historiska och sociala sammanhang där dagboken tillkom samt av en vis- och gåtbok från gården. Ann-Catrine Edlund är arbetets huvudredaktör och har samordnat den redaktionella processen med textetablering, tolkning, kommentarer, bilder, kartor och stamtavlor. Lars-Erik Edlund har också arbetat med textetablering och tolkningar, men framför allt utarbetat ord- och sakkommentarer, medan Ulf Lundström identifierat de personer och orter som nämns.

Varje dagbokssida presenteras på ett uppslag där den radrätt återgivna transkriptionen finns på den högra sidan och tolkningen på den vänstra. Varje dagboksår inleds med en vinjett som kort sammanfattar några av de händelser som redovisas, och där återfinns också en konstbild som illustrerar något av det som berättas under året.

De dagboksskrivande systrarnas förstaspråk var Skelleftemålet. Talad rikssvenska mötte systrarna som uppläsningsspråk i mer officiella sammanhang, och under sin korta skolgång lärde de sig skriva svenska. Dagbokstexten utmärker sig av starka dialektala inslag samtidigt som det är uppenbart att skribenterna haft ambitioner att följa normen för det svenska riksspråket. Detta gör dagboken till ett intressant forskningsobjekt för skriftbruksforskare.

Dagboken uppvisar en rik variation av former av enskilda ord, men också beträffande morfemgränser och interpunktion. Vad gäller återgivning av dialektord är systrarna naturligtvis tvingade att göra självständiga val av ortografi, men detta gäller även ord ur standardspråket; för *pojkar/pojarna* återfinns sålunda 19 olika skrivformer, där stamvokalen representeras av ⟨a⟩, ⟨å⟩ och ⟨o⟩ och den följande konsonanten av ⟨-k⟩, ⟨-kk⟩, ⟨-ck⟩, ⟨-ckk⟩. Då det gäller ortnamnen återges de högfrekventa förhållandevis konsekvent, medan en namnled som *-roddet* i namn på rönjningar återges på varierande sätt: ⟨rode⟩, ⟨rodde⟩, ⟨roden⟩, ⟨rodder⟩, ⟨råde⟩, ⟨råde⟩, ⟨råden⟩ och ⟨rådder⟩.

I dagboken återfinns en stor mängd dialektord – för att ta några exempel – ⟨bäjsa⟩, ⟨bässa⟩, d.v.s. *bedsa*, i betydelsen 'tigga', även: 'fria, be om (handen)', ⟨hiske⟩, d.v.s. *hyske*, för 'avträde, »det lilla huset»', ⟨storomme⟩, d.v.s. *storrummig*, i betydelsen 'utrymmeskrävande' (exempelvis om personer som tar stor plats på ett dansgolv) och ⟨qvä⟩, d.v.s. *kväd*, i betydelsen 'rämjolk som har en kådaktig (alltså trögflytande) konsistens', ett ord som ju egentligen hör samman med *kåda*.

Här möter former med initialt *br-* för äldre *wr-* i ⟨brenskan⟩ för *vrenskan* och ⟨bräka⟩ för *vräka* samt fornärvda diftonger i ord som ⟨gating stücke⟩ för *getingsstucken*, ⟨braid⟩ för *breda*, ⟨asretagen⟩ för *Östra tegen* och ⟨asttanola⟩ för *östnordan* ('nordostan'). Sekundära diftonger finns i några få fall, t.ex. ⟨spöj⟩ för *spy*. Itacismen (y > i) återfinns i exempelvis ⟨mira⟩ för *myra*, ⟨bin⟩ för *byn* och ⟨sinder⟩ för *synder*.

Bland andra dialektala drag finns bruk av dativ, efter prepositioner i ortnam-

nen ⟨utta kusmarkken⟩ 'uti Kusmark', ⟨derra hålmom⟩ 'på Holmen' och ⟨järra träskkän⟩ 'här på Träsket [d.v.s. Storkågeträsket]', liksom i fraser som ⟨oppi tullom⟩ 'i axändan' och ⟨oppi stallom⟩ 'uppe vid stallet'. Ett annat karakteristiskt drag är användningen av prepropriell artikel framför personnamn: ⟨en olof⟩, ⟨en päll jan⟩, ⟨a gammel sara⟩ och ⟨a mostter brit⟩. Dessutom återfinns pronomenet *dämm* också i subjektsställning i tredje person plural: ⟨mamma och olof dem vor hemma⟩, ⟨dem vor nicter alla ihop⟩ och ⟨dem jest dörn⟩ 'de låste dörren'. I vissa fall markeras plural i verbböjningen: ⟨vi fing tvåhundra kronon på kredet⟩ 'vi fick tvåhundra kronor på kredit', ⟨då ging vi⟩ 'då gick vi' och ⟨pappa och mamma voro der⟩. Man finner dessutom vissa verb med stark böjning: ⟨han las en bön⟩ och ⟨vofvi uttajväfven⟩ 'vävde vi ut tesväven' (alltså: väv tillverkad av »upprepad» gammal väv blandad med ny ull). Verbet *fara* + ren infinitiv i betydelsen 'ge sig i kast med, börja' förekommer frekvent: ⟨for de ränggen⟩ 'började det regna', ⟨for de snoga⟩ 'började det snöa' och ⟨for dem snör sten⟩ 'började de slänga sten'.

Personnamnen uppvisar en rik variation i dagboken, vilket speglar bruket i dialekten. Av de hundratals inofficiella namn som systrarna använder finns bl.a. ⟨gammel iakob⟩ (*Gammel-Jakob*) och ⟨skråmmen⟩ (*Skråmmen*), det senare möjligen bildat till bynamnet *Skråmträsk*. De inofficiella personnamnen är ofta bildade till faderns dopnamn (⟨adams osker⟩; *Adams Oskar*), men i ett enda fall är namnet bildat till moderns namn: ⟨lenastina necke⟩; *Lena-Stinas Nicke*). Det finns ett flertal namn på kvinnor, bildade till makens förnamn, som ⟨ärrik fredrikka⟩ (*Eriks Fredrika*), dessutom en del namn bildade i anslutning till ortnamn, som ⟨bastulijani⟩ (*Bastulid-Johan*) och ⟨stran alma⟩ (*Strand-Alma*).

Dagboken är som synes en riktig guldgruva för den som är intresserad av de dialektala och folkulturella förhållandena i äldre tid, och man får även inblickar i en del uttals- och böjningsförhållanden som numera är försvunna i Skelleftemålet.

Vi ska i det följande vända blicken mot området språkkontakt, till vilket man kan föra några nyligen utkomna arbeten av intresse för vår krönika. I det senaste numret av *Maal og Minne* diskuterar Oliver Blomqvist senmedeltidens kontakt mellan skandinaviska och lågtyska varieteter i en artikel med titeln »Kodväxling och interferens: lågtyska inslag i svenska 1500-talsbrev». På senare tid har forskningen präglats av konsensus kring att det i dessa medeltida möten tillämpades så kallad semikommunikation (se Elmevik & Jahr 2012); termen myntades av Einar Haugen (1966) för att beskriva interskandinavisk kommunikation. Man har tänkt sig att den medeltida lågtyskan och de medeltida skandinaviska språken har legat varandra så pass nära att talarna inte behövt byta språk för att göra sig förstådda, även om ackommodation förstås förekommit för att underlätta för mottagaren (precis som i interskandinaviska sammanhang idag). Blomqvist framhåller emellertid att den rent kommunikativa dimensionen inte är den enda som behöver beaktas, d.v.s. skiftningar som följer av den tvåspråkiga kontexten måste inte förstås som en effekt av sändarens försök att underlätta förståelsen för mottagaren. Dessutom visar han att den

avsaknad av kodväxling mellan skandinaviska och lågtyska i det historiska materialet som den tidigare forskningen ofta lyft fram för att stödja idén om semikommunikation faktiskt inte längre föreligger när senare material studeras.

Blomqvist undersöker brev från privat korrespondens under det tidiga 1500-talet. I ett fall är det en tysk handelsman i Stralsund (Lorber) som skriver till sin svenska handelspartner i Åbo, och i ett annat är det en svensk Nådendalsborgare (Pederson) som skriver till sin gode vän, en lokal klosterbroder. Blomqvist ådagalägger att både Lorber och Pederson visar tecken på aktiv tvåspråkighet, fast på olika sätt. Lorbers brev är i allt väsentligt enspråkiga. Han skriver på danska (med sporadiska svenska inslag), men han har, framhåller Blomqvist, uppenbarligen haft tyska som sitt förstaspråk. Detta förstaspråk lyser igenom i ortografin, i ordvalen och i någon mån även i morfologin och syntaxen. Exempelvis använder han ibland den danska prepositionen *til* i samband med stadsnamn på ett sätt som tydligt indikerar att det är en lågtysk konstruktion som fått bilda mönster (*stadenn til Rostok*, d.v.s. 'staden Rostock'). Pederens brev uppvisar i stället regelrätt kodväxling mellan svenska och lågtyska. Ibland håller han i sär dem tydligt, men ibland byter han språk inom en och samma mening: *kere herre hurw the fatige hudwilde menniske spreke wan iwer erwerdighet seggens dat gy sullen nymmermer hir wedder komen*, d.v.s. '(på svenska:) käre herre, hur de fattiga förvirrade människorna (på tyska:) talar om Ers värdighet och säger att ni aldrig ska komma hit åter'. Dessa tvåra språkliga kast har, menar Blomqvist, rimligen haft ett helt annat syfte än att underlätta kommunikationen.

Att de två brevsamlingarna är sena (de är alltså från 1500-talet) är ingen slump, framhåller han vidare. Det är snarast förväntat att perioden av kontakt mellan lågtyska och skandinaviska ska frambringa tvåspråkiga individer i allt högre grad ju längre medeltiden lider; just en sådan utveckling skisseras faktiskt redan av Kurt Braumüller (2002). Blomqvist noterar avslutningsvis att de resultat han nu presenterar ger oss skäl att återvända till Lena Moberg (1989). Hennes tes om aktiv tvåspråkighet med lågtyska och svenska i det sena 1400-talets Stockholm kritiserades under 1990-talet och framåt av förespråkarna för idén om lågtysk-skandinavisk semikommunikation (se t.ex. Jahr 1995). Genom Blomqvists bidrag får hon nu viss upprättelse.

I det senaste numret av *Folkmålsstudier* medverkar Hans-Olav Enger med en artikel som också handlar om språkkontakt, nämligen samisk-skandinavisk, och som har den frågande titeln »Samisk påverkan på skandinavisk grammatikk?». Traditionellt har man inte räknat med någon samisk påverkan alls, utan Engers fråga ansluter istället till en mer sentida debatt om samisk-skandinavisk kontakt som Kusmenko satte igång med sin avhandling från 2008. I avhandlingen driver Kusmenko tesen att en rad strukturella drag som de skandinaviska språken utvecklat historiskt har tillkommit som en följd av kontakt med samiska, exempelvis suffigerad bestämd artikel och morfologisk passiv. Det är emellertid, framhåller Enger, svårt att förstå hur morfologiska mönster av detta slag kan ha blivit kopierade när knappt några samiska lånord

kommit in. Det går nämligen att fastställa en så kallad lånbarhetsskala som verkar gälla vid all typ av språkkontakt: ett tydligt mönster är att ordförrådet påverkas innan grammatiken gör det. Varför det finns så få samiska lånord i de nordiska språken om nu grammatiken, t.ex. bestämdhetsböjningen, verkligen har påverkats blir då svårbegripligt. Bull (2017) har visserligen kunnat visa att det finns rätt gott om samiska lånord i de nordnorska dialekterna. Men denna samiska import är, menar Enger, egentligen inte relevant i sammanhanget. Kusmenko framhåller faktiskt själv (2008 s. 401) att det viktigaste kontaktområdet vid tiden för den strukturella påverkan han föreslår måste ha varit ett område i mitten av Skandinavien, ungefär i höjd med Trøndelagen i Norge. Och här, understryker Enger, uppvisar de nordiska dialekterna inte alls det samiskinspirerade ordförråd som föreligger längst upp i norr.

Även om det alltså inte går att ge Kusmenko rätt när det gäller grammatisk påverkan från samiska till nordiska, är det ändå, framhåller Enger, värdefullt att man nu tack vare Kusmenko på allvar börjat diskutera och i någon mån omvärdera samisk-skandinavisk kontakt i äldre tid. Enger är helt enig med både Kusmenko och Bull i att vi inte utan vidare kan anta att prestigeförhållandena mellan språken var desamma på vikingatiden som de var under 1800-talet. Enger lyfter här fram Kusmenkos argument att det norröna mansnamnet *Finn* knappast hade fått sådan spridning och inte minst givits till så framstående personer (som t.ex. Finn Arnesson i Olof den heliges saga) om den grupp som man kallade *finnar* (dit också samer fördes) hade låg status.

Delvis till språkkontaktens område får vi också föra en artikel i senaste årgången av *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. Det är Caspar Jordan (2023) som bidragit med en längre artikel om gutnisk verbböjning med titeln »Strong and weak in the history of the Gutnish verb system». Precis som de germanska språken i allmänhet kan gutniskan böja verb antingen svagt (med dentalsuffix) eller starkt (med stamvokalväxling). Emellertid har, visar Jordan, styrkeförhållandet mellan de två sätten att böja förändrats avsevärt sedan början av 1800-talet: den svaga böjningen breder ut sig på bekostnad av den starka. I sin undersökning utgår Jordan från förhållandena i forngutniskan, närmare bestämt från 131 verb, varav 70 böjs starkt och 61 svagt. Dessa följer han sedan, så att säga, framåt i tiden. I praktiken blir det mest en jämförelse mellan forngutniska och det Jordan kallar *modern gutniska*. Modern gutniska delas upp i klassisk modern gutniska, som omfattar sådan gutnisk dialekt som samlades in från senare delen av 1800-talet till början av 1900-talet, och samtida modern gutniska, som representeras av eliciterat material från sex nu levande talare från olika delar av huvudön. Fåröområdet undersöks inte alls, eftersom de förändringar Jordan intresserar sig för inte har ägt rum där. Källorna från perioden mellan medeltiden och senare delen av 1800-talet, som Jordan kallar *medelgutniska*, är få och sinsemellan olika: dels rör det sig om några bröllopsdikter från 1700-talet, dels om språkbeskrivningar från 1700-talet och det tidiga 1800-talet.

Skillnaden mellan forngutniska och klassisk modern gutniska i hur de 131 olika verben böjs är påfallande. Av de 70 ursprungligen starka verben har hela

62 utvecklat svaga alternativformer. I de flesta fall lever den starka formen kvar i någon mån (49 fall), men ibland är den svaga formen allena rådande (13 fall). De 61 ursprungligen svaga verben har i nästan alla fall förblivit svaga; i blott två fall har det tillkommit en stark böjningsvariant. Den samling nutida data som Jordan själv samlat in bekräftar i allt väsentligt att den svaga böjningen tränger ut den starka, dock utan att den starka helt försvinner. De blandade paradigmen som Jordan noterat i klassisk modern gutniska tycks alltså ha levt kvar fram till idag. Det medelgutniska materialet är för litet för att kunna ingå i undersökningen av de 131 verben. Det bidrar ändå med en fingervisning om när den svaga böjningen började ta sig in i de starka paradigmen: de första svaga formerna av det slaget kommer från Almqvist (1840), vilket Jordan tar till intäkt för att förändringen kom igång i början av 1800-talet.

Gutniskan hade vid det laget genomgått en rad ljudförändringar som, enligt Jordan, kan ha banat väg för förändringen av verbböjningen. Exempelvis tappar gutniskan (likt många uppsvenska dialekter) ordfinalt *-t* efter vokal, och de ursprungliga ändelsevokalerna *i* och *a* har i många fall övergått till *e* (som i danskan). Sammantaget får dessa förändringar till effekt att ändelsen i supinumformer av starka verb (ursprungligen på *-it*) och av svaga verb från första konjugationen (ursprungligen på *-at*) blir densamma, nämligen *-e*. Härmed förlorar, framhåller Jordan, en lång rad supinumformer sin förmåga att peka ut verbet ifråga som starkt eller svagt, vilket bäddar för en upplösning av det äldre systemet.

Emellertid kan de språkinterna förändringarna inte på egen hand förklara förskjutningen till den svaga böjningens fördel. Att den svaga böjningen snabbt vann mark under 1800-talet hänför han istället till språkkontakt: dels mellan inhemska gutar och inflyttade smålänningar, dels mellan alla dialektaltalare på ön och standardsvenskan, som med folkskolans inträde 1842 blev än mer närvarande i människors liv. De invandrade smålänningarna hade med sig ett böjningssystem som uppvisar flera tydliga paralleller med den blandade böjning som alltså möter i modern gutniska. De två folkmålen drog så att säga åt samma håll, och de stod därmed också båda i tydlig kontrast till den mer formella standardsvenskan, där de traditionellt starka verben hade förblivit starka. Den utökade användningen av svag böjning kan då, menar Jordan, ses som ett slags överanvändning av det man uppfattat som utmärkande för all slags vardagsspråk (gutniska såväl som småländska) men noterat som frånvarande i överhetens språk (d.v.s. standardsvenska). Intressant nog tycks pendeln vara på väg att svänga än en gång: Jordan noterar att den standardsvenska som oftast talas på Gotland nu för tiden faktiskt tenderar att överanvända stark böjning (t.ex. *ret* för *ritade* och *töt* för *tutade*), kanske för att distansera sig från den traditionella dialektens många svaga former.

Ett par arbeten av rent språkstrukturell art är av stort intresse för krönikan. Alex Speed Jensen (2022) undersöker i en lång artikel i *Danske talesprog 22* en rad sinsemellan nära sammanhängande morfologiska utvecklingar av genitivformer i bornholmskan. Det rör sig om utvecklingar av genitivändelserna

hos substantiv som kan ses som resultatet av en klitisering av genitiv-*s*. I traditionell bornholmska avviker genitivändelsen hos substantiv från motsvarande grundform inte bara på så vis att genitiven ändas på *-s*. Bl.a. uppträder den postpositiva bestämda artikeln med *e*-vokal och utan palatalisering av *n*; den bestämda formen av *arm* m. lyder således i grundform *armijn*, i genitiv däremot *armens*. Den obestämda singularformen av svaga maskuliner, som i grundform slutar på *-a*, slutar i genitiv på *-es*: *tima* : gen. *times*. Motsvarande mönster finns hos pluralformer på *-a*, som i genitiv således ändas på *-es*: *arma* : gen. *armes*. I yngre bornholmska har genitivformerna kommit att likna motsvarande grundformer mer: *armijn* : gen. *armijns*; *tima* : gen. *timas*; *arma* : gen. *armas*. Det rör sig således om en rad i grunden fonologiska skillnader mellan grundform och genitiv som ger vika för ett morfologiskt utjämningsstryck.

Alex Speed Kjeldsen följer utvecklingen i en rad olika källmaterial, bl.a. förefintliga beskrivningar av traditionell bornholmska (Wimmer & Thomsen 1908) och senare varianter av dialekten (bl.a. Møller 1918); böjningsupplysningar i de ordlistor och annat som ingår i den s.k. metaordboken Bornholmsk Ordbog; en bornholmsk talspråkskorpus bestående av inspelade dialektintervjuer med 27 informanter födda mellan 1875 och 1931; och ett acceptabilitetstest utfört i samband med arbetet med artikeln där 17 bornholmare födda 1934–1961 fått bedöma aktuella genitivformer som a) felaktig, b) den form de själva använder eller c) acceptabel men inte den form de själva använder.

Resultatet är tydligt: i samtliga kategorier och i samtliga källmaterial framträder ett och samma mönster, nämligen att en *e*-vokal i genitivändelsen ersätts av grundformens ändelsevokalism (och i fråga om *-ens* > *-ijns* att grundformens palataliserade *n* överförs till genitivformen). Speed Kjeldsen konstaterar (s. 25) att »den mest oplagte forklaring på dette fænomen er, at ændringerne er en direkte konsekvens af genitivmarkørens overgang til en ren klitik».

Om komparativ germansk syntax handlar ett meddelande i *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2022 med titeln »Jiddisch – den felande länken i germansk ordföljdshistoria». Här presenterar Erik Petzell (2023) en germansk ordföljdstypologi där jiddisch intar en särställning. Han visar att jiddisch som enda nu levande germansk varietet varken är ett VO-språk (Verb–Objekt-ordföljd) eller ett OV-språk (Objekt–Verb) utan ett så kallat T3-språk, d.v.s. en tredje typ. Det innebär att det i jiddisch förutom både OV-ordföljd (*Maks hot Rifken dos bukh gegeben*) och VO-ordföljd (*Maks hot gegeben Rifken dos bukh*) också förekommer en kombination av de två, nämligen OVO-ordföljd (*Maks hot Rifken gegeben dos bukh*). Alla andra samtida germanska språk tillåter antingen bara VO (som i svenskans *Max har gett Rebecka boken*) eller bara OV (som i tyskans *Max hat Rebecka das Buch gegeben*).

Tidigare forskning har ofta utgått ifrån att renodlade VO- eller OV-system är det omarkerade i germanska språk, och att jiddisch följaktligen intar ett slags märklig mellanställning. Petzell är av en annan uppfattning: han utgår från Haiders (2014) förslag att den tredje typ (T3) som jiddisch representerar i själva verket är den ursprungliga inom den germanska familjen, och att de

rigida VO- och OV-system vi möter i de moderna språken är relativa nymodigheter. Petzell visar exempelvis att OVO-mönster, som annars är utmärkande för T3-språk, faktiskt kunde förekomma ännu i äldre nysvenska; vid den tiden måste man dock, menar Petzell, analysera OVO-ordföljden som ett specialfall inom ramen för en VO-grammatik. I T3-språket jiddisch är däremot variationerna av de satsavslutande sekvenserna av objekt och verb så att säga inbyggda i systemet. Ingen ordföljd är egentligen mer grammatisk än någon annan, även om olika mönster i praktiken har kommit att föredras i de olika miljöer som jiddisch har talats.

Petzell efterlyser avslutningsvis en studie av svensk jiddisch, närmare bestämt en utredning av huruvida jiddischtalande i Sverige – i linje med vad som alltså borde vara fullt möjligt – har anpassat sina syntaktiska preferenser efter majoritetsspråket svenska.

En annan artikel i förra årgången av denna tidskrift behandlar samisk språkstruktur och språkgeografi. Det gäller Lars-Gunnar Larssons (2023) artikel »Umesamiska – forskningshistorik, substantivböjning och sydgräns», som presenterar ett antal frågeställningar som berör umesamiskan. Umesamiskan är det näst sydligaste av de samiska språken; i nordväst gränsar det umesamiska språkområdet till arjeplogsamiskan (pitesamiskan), i nordost till lulesamiskan, och i söder möter det sydsamiska området. Numera är umesamiskan i det närmaste utdöd, men ett arbete att revitalisera språket pågår, varför det är viktigt med goda kunskaper om språket. Umesamiska språkformer låg dessutom till grund för de tidiga samiska skriftspråken i Sverige.

Då det gäller forskningshistoriken tecknas den från 1600-tal och framåt, och en del viktiga källskrifter redovisas, bland annat Per Fjellströms arbeten och *Lexicon Lapponicum* (Ihre et al. 1780). Doroteaprästen J. A. Nenséns uppteckningar på samiska – numera tillgängliga tack vare ett infrastrukturprojekt – nämns och karakteriseras med att materialet inte kan ses »som någon systematisk dokumentation av samiskt språk» (s. 74). Detta är riktigt, men trots det förtjänar Nenséns uppteckningar att uppmärksammas mer än vad som tidigare gjorts. K. B. Wiklunds och hans elevers insatser lyfts också fram, såsom Nils Moosbergs och Axel Callebergs. Dessutom diskuteras de insatser som gjorts av Eliel Lagercrantz, Wolfgang Schlachter och Trygve Sköld. Det finns uppenbarligen omfattande umesamiska samlingar vid arkiven, vilka tillkommit inom fenno-ugristikens starka tradition av att »hellre bedriva forskning i fält än i arkiv» (s. 80); det ansågs nämligen viktigt att dokumentera språken innan det var för sent. Ett par senare studier lyfts också fram. I Larssons egen studie av umesamiskan (2012) presenteras ett förslag till metod att basera »ett språks indelning i dialekter enbart på lexikaliska skillnader» (s. 81) – man erinrar sig här diskussionen om ordgeografins ställning inom nordistisk forskning.

Umesamiskans sydgräns är ett annat tema i artikeln. Morfologin och umesamiskans sydgräns diskuteras bl.a. utifrån tre kasusformer, och slutsatsen blir: »[g]ränsen följer inte Umeälven utan vattendelaren söder om älven där den gamla sockengränsen mellan Vilhelmina och Tärna gick» (s. 89). Detta

överensstämmer med det som Larsson (2012) och Rydving (2013) – i det senare fallet med dialektometrisk metod – kommit fram till. Frågan om var gränsen mellan umesamiska och sydsamiska går har inte minst idag fått ökad aktualitet då det gäller val av ortografi för enskilda minoritetsspråkiga ortnamn, exempelvis, för *Lycksele*, antingen umesamiska *Likssjuo* eller sydsamiska *Liksjoe* (jfr Edlund 2017).

Folklingvistik, folkdialektologi eller perceptuell dialektologi är ett ämnesområde som kommit att ta en mera framskjuten plats i den nordiska språkvetenskapen på senare år, där Haapamäki & Wikner 2015 och Teinler 2016 utgör viktiga bidrag på svenskt område. Vi ska ta upp en artikel som kombinerar folkdialektologi och dialektgeografi publicerad i tidskriften *Journal of Linguistic Geography* (10: 2). Den rör Amerikaengelska förhållanden men torde vara av metodologiskt intresse även i ett nordiskt sammanhang.

I artikeln »Crossing the line: Effect of border representation in perceptual dialectology» undersöker Erica J. Benson och Anneli Williams (2022) hur olika representationer av politiska gränser – i detta fall mellan delstater i USA – påverkar hur informanter ritar ut dialektgeografiska gränser på en karta i en s.k. »draw-a-map task». Specifikt undersöks informanternas olika beteende vid heldragna, tjocka statsgränser resp. streckade, fina dito på en karta över delstaterna Minnesota, Wisconsin, Michigan, Iowa, Illinois och Indiana. Informanterna ombads ringa in områden där folk talar på ett visst sätt och ange vad de kallar resp. sätt att tala samt om möjligt ge något exempel på hur det skiljer sig från andra sätt att tala. Benson och Williams ställer (s. 69) hypotesen att informanter som får utgå ifrån en karta med streckade, fina statsgränser i större utsträckning än informanter som får utgå ifrån en karta med heldragna, tjocka statsgränser kommer att rita dialektområden som skär statsgränserna och således breder ut sig över flera stater.

Två olika informantgrupper undersöktes. Informantgrupp 1 bestod (efter bortfall) av 174 studenter på grund- och avancerad nivå i »human geography» vid ett universitet i området. Åldersspannet i gruppen var 19–32 och genomsnittsåldern 20,1 år. Informantgrupp 2 bestod (efter bortfall) av 109 deltagare i en kurs på avancerad nivå i sociolingvistik. Åldersspannet i denna grupp var 18–77 och genomsnittsåldern 32,8 år. Samtliga informanter i båda grupperna var födda i Wisconsin eller Minnesota och hade bott i resp. stat under tre fjärdedelar av sina liv.

Benson och Williams finner att informanterna i informantgrupp 1 i större utsträckning ritar dialektområden som sträcker sig över flera delstater om de fått rita på en karta med streckade, fina delstatsgränser än om de fått rita på en karta med heldragna, tjocka sådana. 50 % av de informanter som ritade på kartor med heldragna delstatsgränser ritade flerstatsområden; motsvarande siffra för de informanter som ritade på kartor med streckade delstatsgränser blev 69,3 %. Data från denna informantgrupp tycks alltså bekräfta hypotesen. I informantgrupp 2 tycks delstatsgränsernas utformning däremot inte

påverka informanternas benägenhet att rita dialektområden som skär delstatsgränserna.

Författarna spekulerar i om denna skillnad mellan informantgrupper kan bero på de olika åldersspannen och genomsnittsåldrarna i grupperna; som nämnts ovan består informantgrupp 1 av unga människor i åldrarna 18 till 32 medan informantgrupp 2 är betydligt mer sammansatt med ett åldersspann mellan 18 och 77 år. Kanske är det så, menar Benson och Williams, att den större genomsnittliga livserfarenheten hos informanterna i grupp 2 medför att dessa informanter i större utsträckning än de yngre i grupp 1 är öppna för eller medvetna om att dialektgränser inte behöver följa politiska gränser. När de tittar närmare på saken visar det sig dock att enbart ålder inte tycks vara avgörande (s. 74). Här hade en tydligare koppling kunnat göras mellan informantgruppernas olika beteende och det faktum att grupp 1 består av geografiststudenter och grupp 2 av deltagare i en kurs i sociolingvistik; det tycks rimligt att anta att den genomsnittliga kunskapen om språklig variation i rummet är bättre i grupp 2 än i grupp 1 beroende på just ämnet för deras studier snarare än t.ex. deras ålder.

Vi vänder så vår uppmärksamhet mot ett par artiklar och en monografi med sociolingvistisk inriktning av lite olika slag. Jessica Rosenberg medverkar i *Folkmålsstudier* 61 med en studie om vilken betydelse olika digitala kommunikationskanaler har för utlandsfinlandssvenskar. Rubriken är »Digitalt medierade kommunikationspraktiker hos finlandssvenskar i schweizisk diaspora». För många människor som flyttat till ett annat land erbjuder digitala kommunikationskanaler möjligheter att upprätthålla språk, kultur och sociala kontakter med hemlandet. Rosenberg har genomfört en studie där hon undersöker två utlandsfinlandssvenskars digitala kommunikationspraktiker i Schweiz. Syftet med studien är att få en djupare förståelse av deras digitala kommunikationspraktiker i sina kontakter med Finland och hur svenska språket används i dessa. Materialet består av intervjuer och av informanternas egna anteckningar och mediedagböcker. Studien visar att digitala kommunikationskanaler är betydelsefulla för de båda informanterna, deras relation till Finland och användningen av svenska, oavsett antal kontakter eller var dessa befann sig geografiskt.

Rosenberg utgår från en teori som kallas *polymedia* och som innebär att användarna gör aktiva val mellan olika mediekanaler utifrån vad som bäst motsvarar behovet, budskapet och den sociala relationen. I hennes studie växlar en och samma informant mellan WhatsApp, Facebook, Messenger, Teams, Skype och Outlook. Resultaten redovisar hon i s.k. mediagram. De olika kontakterna och deras geografiska läge är kopplade till och arrangerade runt informanten via den kommunikationskanal de använder.

Rosenbergs studie visar att digitala kommunikationskanaler erbjuder goda möjligheter för utlandsfinlandssvenskar att upprätthålla svenskan i diasporan samt att bibehålla kontakten med sitt hemland över tid och rum.

Ett annat bidrag i samma nummer av *Folkmålsstudier* är Paulina Nyman-Koskinens artikel »Språkuppfattningar och röster i österbottniska flerspråkiga

elevers stiliserade tal». I en kvalitativ studie undersöks hur några flerspråkiga österbottniska nioåringar stiliserar sitt tal i sin interaktion med varandra och vad denna stilisering ger uttryck för. Syftet med studien är att analysera vilka språkuppfattningar barnen förmedlar genom stilisering, såväl explicit som implicit.

Med *stilisering* menar Nyman-Koskinen att man använder ett språk, en dialekt eller en stil på ett markerat och ofta överdrivet sätt som avviker från hur man vanligen förväntas uttrycka sig i en viss kontext. Det stiliserade talet kan avvika genom avsiktlig felaktig grammatik, skratt eller överdriven prosodi. Studien visade att barnen stiliserade finlandssvenska och sverigesvenska, men aldrig dialekt. Orsaken till att barnen inte stiliserade dialekt förklarar Nyman-Koskinen med att dialekten är en så naturlig del i barnens språkrepertoar att den därför utelämnades i stiliseringen.

Studien visar att flerspråkighet i den finlandssvenska skolan är ett komplext fenomen, och att svenska inte per automatik innebär standardsvenska, utan även kan innebära dialekt. Författaren konstaterar att eleverna i hennes studie uppfattar dialekt och finska som de naturliga umgängesspråken medan standardsvenska får status som skolspråk.

En slutrapport för forskningsprogrammet *Interaktion och variation i pluricentriska språk (IVIP)* utkom 2021 i Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfonds (RJ) skriftserie under titeln *Interaktion och variation i pluricentriska språk. Kommunikativa mönster i sverigesvenska och finlandssvenska*. Forskningsprogrammet finansierades under åren 2013–2020 av RJ och leddes av språkforskare från forskningsenheter i både Sverige och Finland: Catrin Norrby (Stockholms universitet), Jan Lindström (Helsingfors universitet), Jenny Nilsson (Institutet för språk och folkminnen i Göteborg) och Camilla Wide (Åbo universitet). Ett flertal forskare och forskningsassistenter från bägge länderna medverkade i projektet som har resulterat i drygt trettio publikationer.

I slutrapporten presenteras sammanfattningsvis forskningsprogrammet, de teoretiska och metodiska utgångspunkterna, men också de medverkande i IVIP och de viktigaste resultaten på ett populärvetenskapligt sätt. De olika villkoren för svenskan i Sverige och Finland belyses; svenskan i Finland beskrivs träffande under rubriken »Finlandssvenska – ett nationellt språk och många olika dialekter», medan svenskan i Sverige är huvudspråk i landet. Termen *pluricentriska språk*, »språk som har mer än ett nationellt centrum» (s. 17), diskuteras i en kort internationell jämförelse och aspekter som språkets symboliska värde lyfts fram. Slutrapporten på 162 sidor innefattar bilagor och litteraturlistor och är uppdelad i tre delar: »Utgångspunkter», »Resultat» och »Samtalen i sitt sammanhang».

Resultaten bygger på ett omfattande empiriskt material på 1 300 samtal inspelade på 18 orter i Sverige och Finland. I dessa samtal har pragmatiska och interaktionella skillnader mellan svenskan i de båda länderna studerats. Fokus har legat på servicesamtal, handledningssamtal inom universitetsmiljö och läkar–patientsamtal. Bland resultaten belyses skillnader mellan finlands-

svenska och sverigesvenska i fråga om hälsningsfraser, öppningsrutiner i telefonsamtal, tilltalspraktiker, hur samtal avslutas, hur värderingar uttrycks samt råd vid handledning och instruktioner i vårdsamtal. Inom forskningsprogrammet har också icke-verbal kommunikation och gester undersökts, och rapporten innehåller rikligt med utdrag ur samtalen och också illustrerande klipp ur videoinspelningar.

Avslutningsvis konstateras att forskarna genom sina studier synliggjort en viss nationell variation och interaktionella mönster i hur sverigesvenskar och finlandssvenskar uttrycker sig i olika sammanhang. Trots de pragmatiska skillnaderna som har belagts i IVIP-studierna finns ändå mycket gemensamt i både verbala och icke-verbala handlingar. Det kan när det gäller nyanser i de kulturella koderna ske små kulturkrockar i kommunikationen mellan sverigesvenskar och finlandssvenskar. Vanligen löper ändå kommunikationen smidigt i hela det svenska språkområdet.

Maal og Minne 2022 är ett temanummer om de s.k. Språksamlingane som 2016 överfördes från Oslo universitet till Universitetet i Bergen. Syftet är att visa vilken resurs samlingarna utgör, både inom språkforskningen och inom annan forskning. Peder Gammeltoft är chef för Språksamlingane och Randi Neteland är chef för Fagrådet for Språksamlingane. Tillsammans presenterar de Språksamlingane i artikeln »Språksamlingane – ein mangfaldig forskingsresurs». De upplyser om att samlingarna innehåller digitala och fysiska resurser knutna till fem olika områden: lexikografi, ortnamn, terminologi, norska dialekter och fornnordiska texter. Samlingarna byggdes upp i början av 1900-talet och överfördes från Universitetet i Oslo till Universitetet i Bergen år 2016.

Syftet med samlingarna är att de ska vara användbara för såväl forskare som studenter och allmänhet. Ett arbete pågår med att uppgradera och modernisera samlingarna för att de ska möta moderna krav på digital synlighet och öppenhet. Ett specifikt mål är att skapa en sökbar och användarvänlig databas för dialektmaterial.

I samma temanummer beskriver Johan Myking arbetet bakom flytten av Språksamlingane under rubriken »Frå 'språksamlingane' til Språksamlingane – prosessen og vurderingane». Myking redogör för hur det gick till när Universitetet i Bergen övertog ansvaret för språksamlingarna och hur flytten av samlingarna ledde till att Universitetet i Bergen fick nya vetenskapliga uppgifter i och med att de nationella språksamlingarna erkändes som den nationella ordboksmiljön i Norge. Universitetet påtalade att ordboksarbete och utveckling av språklig infrastruktur var viktiga uppgifter för ett universitet, vilket resulterade i en lexikografisk forskargrupp som numera är ansvarig för *Bokmålsordboka*, *Nynorskordboka* och *Norsk Ordbok*.

Slutligen ger Randi Neteland exempel på hur Språksamlingane kan användas inom dialektforskningen. I artikeln »Med heimstaddialekten i bagasjen?» behandlar hon frågan huruvida dialektbakgrunden hos inflyttare har en direkt påverkan på utvecklingen av en ny dialekt i en stad. Studien använder Narvik som ett exempel. Narvik upplevde en snabb ökning i befolkningen omkring

sekelskiftet 1900 då folkmängden mer än tiofaldigades på två år, huvudsakligen på grund av bygget av Ofotbanen.

Neteland kombinerar data från folkräkningen år 1900 med språkdata från den s.k. målføresynopsisen. Målføresynopsisen är en översikt över dialektdrag från hela Norge. Den ger information om fonologi, morfologi och ett antal syntaktiska konstruktioner. Målføresynopsisen är en källa till information både om hela grammatiska system i en enskild dialekt och om distributionen av de språkdrag som varierar i norska.

Neteland diskuterar hur sociala och lingvistiska faktorer påverkar vilka språkdrag som används i den nya dialekten som växer fram. Tidigare studier om talspråket i industristäder har kommit till slutsatsen att de inflyttades dialekt har haft stor betydelse för den nya dialekten som bildats, men Neteland visar i sin studie att de inflyttades dialekt inte haft särskilt stor påverkan på den dialekt som växte fram. Hon hävdar att normen att hålla fast vid sin dialekt är förhållandevis ny i det norska språksamhället. Den konkurrerar med en äldre social norm där det var viktigt att anpassa sig till andra genom att normalisera sin dialekt och prata mer standardnära.

Vi ska även ta upp ett dialektlexikografiskt verk. Redan 2021 utkom Lars-Gunnar Anderssons *Göteborgslexikon*, och det är nu hög tid att den tas upp i litteraturkrönikan. Det finns endast en renodlad ordbok för göteborgskan utgiven tidigare, *Kals Odbok* från 1968 av Sven Schånberg, så det blir naturligt att här jämföra Anderssons bok med Schånbergs. *Kals Odbok* är närmast att betrakta som ett slags lexikografiskt kåseri, där uppslagsorden visserligen kommer i bokstavsordning (som i en ordbok) men där de snarast fungerar som ett slags textstödande nyckelord i marginalen. Något av den kåserande tonen finns också i *Göteborgslexikon* och den är också (likt Schånbergs ordbok) rikt illustrerad, nämligen av Gustaf Ruberg. Den som är van vid Schånbergs ordbok känner på många sätt igen sig i Anderssons lexikon. Emellertid ska det betonas att språkforskaren Andersson oftare (och mer övertygande) än amatören Schånberg levererar etymologier och språkvetenskapliga utvecklingar, vilket förstås inte är så konstigt. Anderssons lexikon är också mer omfattande: Andersson tar upp närmare 1 000 ord och uttryck, Schånberg 600. Mycket av det som fanns i Schånbergs bok återkommer hos Andersson, men vi får hos Andersson alltså ofta den fackmannamässiga fördjupning som Schånberg många gånger styr undan ifrån. Men det finns förstås också en rad göteborgska ord som tillkommit med Anderssons lexikon. I en del fall beror det kanske på att han varit mer systematisk, i andra på att orden helt enkelt har inlemmats i målet för sent för att Schånberg (född 1910; Andersson är född 1949) ska ha känt till dem. Av det slaget är t.ex. *bôdi* 'hygglig, bussig'.

Någon lexikal spegling av det samtida Göteborg är *Göteborgslexikon* inte, och det gör den heller inte anspråk på att vara. Den är skriven av en göteborgsk 1940-talist, vilket innebär att exempelvis en göteborgsk 1970-talist inte alltid känner igen sig. Hur mycket de göteborgska 2020-talisterna kommer att känna igen sig återstår väl att se, men Andersson antyder att det nog inte är särskilt

mycket. På så sätt kan man betrakta lexikonet som ett slags bokslut för den traditionella göteborgskan, den som föddes i det sena 1800-talets arbetarkvarter (se Andersson 2006) och etablerades som stadsmål under första halvan av 1900-talet. Senare under seklet spred sig målet, och i takt med spridningen tunnades det också ut. Idag talar man snarast ett slags regional standard med Göteborgsprägel i ett område som är mycket större än staden, från Kungsbacka i söder till Stenungssund i norr (om den regionala spridningen av göteborgskan, se Grönberg 2004, Svahn & Nilsson 2014). I denna tunnare göteborgska finner man således bara en bråkdel av det lexikala stoff som *Göteborgslexikon* tar upp.

Lokalt utgivna böcker om lokala svenska dialekter har under årens lopp utkommit i jämn ström. Ett nyttillskott i denna genre, *Ekshäradsdialekten – ol å uttryck, historier* utkom 2022 i sin andra upplaga. Boken är sammanställd av Monika Nilsson, Caisa Åsemark, Helena Nilsson och Lennart Nilsson i samarbete med ett sjuttioal andra personer, som har delat med sig sina ord och uttryck, historier och berättelser på Ekshäradsdialekt. Dessa har framtagits helt digitalt inom en dialektgrupp av ekshäringar som tillsammans diskuterat och samlat materialet. Det handlar dels om ekshäringar som bor kvar på orten, dels sådana som bosatt sig »ute i världen». Gemensamt för dem alla är att de önskar »ta till vara kunskapen om dialekten, när det fortfarande lever människor som hört den talas och som använt den som sitt modersmål jämsides med svenska» (s. 61).

Ekshäradsdialekten innefattar en ordlista med drygt 1 800 dialektala ord och uttryck med översättning till svenska: från *aan* 'and' till *öörj* 'gnälla jämrigt' och *ôörk* 'orkade'. Många av orden, särtrycken (som de kallas) och historierna handlar om gamla tider, men boken avslutas med några nya betraktelser under rubrikerna »Pandemin hösten 2020» och »Nya avtryck i historien 2021». En del av texterna bygger på jämförelser mellan liv och leverne i trakten i äldre tid och nutid. Det finns till exempel historier om vad ekshäringar kunnat företa sig under olika årstider – under vinter, vår, sommar och höst förr och nu – beskrivningar av kläderna förr, bilar under olika tider samt minnen från jakt- och fiskefärder. Vi får en mångsidig inblick i dialektala ord och uttryck och livet i flera byar som Basterud, Berga, Hara, Kil, Mossberg, Solberg och Västanberg i Ekshärad i norra Värmland. Ett brett spektrum av röster ges utrymme och det verkar finnas en stark medvetenhet om att dialektala ord och uttryck kan variera i tid och rum. För en läsare som inte är förtrogen med Ekshäradsdialekt från förut kan det i vissa fall vara svårt att tolka hur orden ska uttalas, men boken verkar främst vara avsedd för dem som behärskar målet och då torde detta inte medföra några problem. Den kan i stället tjäna som en god grund för att skapa gemenskap och väcka minnen hos personer med koppling till Ekshärad.

Litteratur

Almqvist, Carl Jonas Love, 1840: *Svensk språklära*. 3. uppl., öfversedd och tillökad med samlingar öfver tio svenska landskapsdialekter. Stockholm.

- Andersson, Lars-Gunnar, 2006: Hur göteborgskan växte fram. I: *Göteborg förr och nu. Göteborgs hembygdsförbunds skriftserie* 31, s. 5–16.
- 2021: *Göteborgslexikon*. Stockholm.
- Benson, Erica J. & Anneli Williams, 2022: Crossing the line: Effect of border representation in perceptual dialectology. I: *Journal of Linguistic Geography* 10: 2, s. 67–75.
- Blomqvist, Oliver, 2023: Kodväxling och interferens: Lågtyska inslag i svenska 1500-talsbrev. I: *Maal og Minne* 115: 2, s. 223–256. [DOI: <https://doi.org/10.52145/mom.v115i2.2213>. Hämtad 2024-04-11.]
- Bornholmsk ordbog. [Webbadress: <https://bornholmskordbog.ku.dk/q.php?p=bo>. Hämtad 2024-07-04.]
- Braunmüller, Kurt, 2002: Semikommunikation, ackommodation och interdialektal kommunikation: tre centrala begrepp för att beskriva språksituationen under Hansa- och reformationstiden. I: S. Lagman, S. Ö. Olsson & V. Voodla (red.), *Studier i svensk språkhistoria* 7. *Svenska språket historia i Östersjöområdet*. Tartu. S. 39–48.
- Bull, Tove, 2017: Samisk (og eventuell finsk?) innverknad på skandinavisk. I: *Folkmålsstudier* 55, s. 9–30.
- Edlund, Ann-Catrine (huvudred.), Lars-Erik Edlund & Ulf Lundström (red.), 2022: *Kågeträskdagboken. En västerbottensk dagbok 1891–1901 med kommentarer*. 2. (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Folklivsskildringar och bygdestudier 21:2.) Uppsala.
- Edlund, Lars-Erik, 2017: Ortnamn och identitetsprocesser. Diskussionen kring några samiska ortnamn i Västerbotten. I: *Namn och identitet. Handlingar från NORNA:s 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015*. Red. U.-P. Leino, M. Forsskåhl, G. Harling-Kranck, S. Jordan, M. Nakari & R. L. Pitkänen (red.). Uppsala. (NORNA-rapporter 94.) S. 195–230.
- Ekshäradsdialekten. Ol å uttryck, historier*. 2 uppl. Red. M. Nilsson, C. Åsemark, H. Nilsson & L. Nilsson. [Sine loco.] 2022.
- Elmevik, Lennart & Ernst H. Jahr, 2012: Twenty-five years of research on the contact between Low German and Scandinavian. I: L. Elmevik & E. H. Jahr (red.), *Contact between Low German and Scandinavian in the Late Middle Ages: 25 Years of Research*. Uppsala. S. 9–16.
- Enger, Hans-Olav, 2023: Samisk påverknad på skandinavisk grammatikk? I: *Folkmålsstudier* 61, s. 97–109. [Webbadress: <https://doi.org/10.55293/fms.120235>. Hämtad 2024-04-11.]
- Gammeltoft, Peder & Randi Neteland, 2022: Språksamlingane – ein mangfaldig forskningsressurs. I: *Maal og Minne* 114: 2, s. 3–14.
- Grönberg, Anna, 2004: *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Göteborg.
- Haapamäki, Saara & Sarah Wikner, 2015: Att undersöka lyssnares perception av regional variation. I: *Folkmålsstudier* 53, s. 35–77.
- Haider, Hubert, 2014: The VO-OV split of Germanic languages—A T3 & V2 production. I: *Interdisciplinary Journal for Germanic Linguistics and Semiotic Analysis* 19 s. 57–79.
- Haugen, Einar, 1966: Semicommunication: The language gap in Scandinavia. I: *Sociological inquiry* 36: 2, s. 280–297.

- Ihre, Johan, Erik Lindahl & Johan Öhrling, 1780: *Lexicon Lapponicum, cum interpretatione vocabulorum Sveco-Latina et indice Svecano Lapponico* [...]. Holmiæ.
- Jahr, Ernst H., 1995: Nedertysk og nordisk: språksamfunn of språkkontakt i Hansatid. I: E. H. Jahr (red.), *Nordisk og nedertysk. Språkkontakt og språkutvikling i seinmellomalderen*. Oslo. S. 9–28.
- Jordan, Caspar, 2023: Strong and Weak in the History of the Gutnish Verb System. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 145, s. 7–52.
- Kusmenko, Jurij, 2008: *Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen. Ein Beitrag zur skandinavischen Sprachgeschichte*. (Berliner Beiträge zur Skandinavistik 10.) Berlin.
- Larsson, Lars-Gunnar, 2012: *Grenzen und Gruppierungen im Umesamischen*. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 83.) Wiesbaden.
- 2023: Umesamiska – forskningshistorik, substantivböjning och sydgräns. *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 145, s. 71–93.
- Moberg Lena, 1989: *Lågtyskt och svenskt i Stockholms medeltida tänkeböcker*. Uppsala.
- Myking, Johan, 2022: Frå “språksamlingane” til Språksamlingane – prosessen og vurderingane. I: *Maal og Minne* 114:2, s. 15–34.
- Møller,
- Neteland, Randi, 2022: Med heimstaddialekten i bagasjen? Om korleis målføresynopsisen og folketeljingane kan brukast i historisk sosiolingvistik. I: *Maal og Minne* 114:2, s. 67–93.
- Norrby, Catrin, Jan Lindström, Jenny Nilsson & Camilla Wide, 2021: *Interaktion och variation i pluricentriska språk. Kommunikativa mönster i sverigesvenska och finlandssvenska. Rapport från ett forskningsprogram*. (RJ:s skriftserie 21.) Stockholm.
- Nyman-Koskinen, Paulina, 2023: Språkuppfattningar och röster i österbottniska flerspråkiga elevers stiliserade tal. I: *Folkmålsstudier* 61, s. 37–64.
- Petzell, Erik M., 2023: Jiddisch – den felande länken i germansk ordföljdshistoria. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 145, s. 111–119.
- Rosenberg, Jessica, 2023: Digitalt medierade kommunikationspraktiker hos finlandssvenskar i schweizisk diaspora. I: *Folkmålsstudier* 61, s. 65–96.
- Rydving, Håkan, 2013: *Words and varieties. Lexical variation in Saami*. (Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 269.) Helsinki.
- Schånberg, Sven, 1968: *Kals odbok: göteborgskt skaplynne i språkets spegel*. Stockholm.
- Speed Jensen, Alex, 2022: Genitivudviklinger i yngre bornholmsk – morfologiske konsekvenser af klitisering. I: *Danske Talesprog* 22, s. 1–43.
- Svahn, Margareta & Jenny Nilsson, 2014: *Dialektutjämning i Västsverige*. Göteborg.
- Teinler, Jannie, 2016: *Dialekt där den nästan inte finns. En folklingvistisk studie av dialektens sociala betydelse i ett standardspråksnära område*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 98.) Uppsala.
- Wimmer, Ludvig F.A. & Vilhelm Thomsen 1908: *Bornholmsk Sproglære*. I: Espersen, J. C. S., *Bornholmsk ordbog*. København. S. 1–149.